

POROVNÁNÍ STUDIJNÍCH PROGRAMŮ UČITELSTVÍ PRO PRVNÍ STUPEŇ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Jindra Lisalová

Dne 10. června 2004 se uskutečnila v Centru pro studium vysokého školství (CSVŠ) odborná diskuse, pracovně nazvaná „kulatý stůl“, na téma: „Studijní programy učitelství pro první stupeň základní školy na pedagogických fakultách v České republice“. V loňském roce byla na toto téma vypracována komparativní studie, která prokázala řadu výrazných odlišností ve stejných studijních programech jednotlivých pedagogických fakult. Pro zajištění správné a objektivní interpretace výsledků bylo rozhodnuto uspořádat na toto téma diskusi s kompetentními zástupci jednotlivých škol vzhledem k předpokladu, že diskuse pomůže odhalit podstatu některých disproporcí, popř. je osvětlí. Účastníci kulatého stolu byli nejprve seznámeni s metodikou a výsledky studie. Pozváni byli všichni příslušní proděkaní pedagogických fakult a zástupci těch kateder, které mají v kompetenci výuku budoucích učitelů prvního stupně. Celkem 14 odborníků zastupovalo tyto vysoké školy: Západočeskou univerzitu v Plzni, Masarykovu univerzitu v Brně, Univerzitu J.E. Purkyně v Ústí nad Labem, Univerzitu Hradec Králové, Ostravskou univerzitu v Ostravě, Jihočeskou univerzitu v Českých Budějovicích, Univerzitu Karlovu, Technickou univerzitu v Liberci, Univerzitu Palackého v Olomouci.

Jako podklady pro srovnávací studii byla použita data z veřejně dostupných informací – oficiální „Informace o studiu“ jednotlivých pedagogických fakult a informace z internetových stránek příslušných škol za školní rok 2002–2003. Program „Učitelství pro 1. stupeň ZŠ“ nabízí celkem devět pedagogických fakult (PedF). Vždy je koncipován jako magisterský studijní program v délce 4 nebo 5 let. Na všech PedF se vyučuje v prezenčním studiu, na některých současně i v kombinovaném studiu (kombinace distanční a prezenční formy). Tento studijní program lze někde studovat také společně se specializací, což bývá většinou cizí jazyk – anglický, německý, francouzský, polský. Je možné jej rozšířit také o další aprobační předměty, jako je např. speciální pedagogika, výtvarná výchova, hudební výchova, tělesná výchova apod.

Z výsledků studie byly zformulovány konkrétní otázky, na které přítomní hledali odpovědi v rámci společné diskuse.

Je vhodné a prakticky možné:

- 1) Snížit týdenní počty hodin přímé výuky?
- 2) Snížit počet teoretických předmětů a integrovat je do obsahově i vztahově provázanějších celků?
- 3) Rozšířit výuku didaktiky i metodik předmětů aprocace?
- 4) Rozšířit rozsah praxe (na některých fakultách)?
- 5) Zařadit předměty o moderních vzdělávacích technologiích mezi povinné předměty studijního programu?
- 6) Zařadit v průběhu studia pořizování videozáznamů pedagogických výstupů studentů s následným rozborem?

Další část článku shrnuje diskusi k jednotlivým otázkám a její výsledky.

Ad 1)

Ze studie vyplynulo, že se počty hodin přímé výuky pohybují u povinných předmětů v rozmezí 114–177 týdenních hodin u 4letého magisterského studia, a 135–232 týdenních hodin u 5letého magisterského studia. Připočtou-li se k tomu povinné volitelné a volitelné předměty a hodiny pro specializace, vychází průměr téměř 30 hodin přímé výuky za týden. V diskusi byla vznesena námitka, že již byly tyto počty hodin sníženy. Z dostupných materiálů dvou pedagogických fakult, které nám poskytly návrhy na programy pro příští školní rok, tzn. 2004–2005, byly vytvořeny podrobné tabulky, které sloužily jako podklady pro rozbor. Nutno konstatovat, že jedna ze škol snížila počet hodin u 4letého magisterského

programu, ale ještě stále její počet týdenních hodin byl vyšší než minimum některých jiných škol, uváděných ve studijních programech z roku 2002–2003. Druhá škola u 5letého programu pro rok 2004–2005 také nedosahovala minima některých škol z roku 2002–2003. Na Univerzitě Hradec Králové si nicméně stanovili, že student má mít maximálně 25 hodin přímé výuky týdně. Bylo by zřejmě vhodné se dohodnout, resp. doporučit určitý počet týdenních hodin pro přímou výuku, stávající rozdíly jsou velmi výrazné, a proto i těžko zdůvodnitelné.

V diskusi také zaznělo, že přechod na kreditní systém si vyžádal redukci týdenních vyučovacích hodin. Přestože se většinou dávají kredity za počet týdenních odučených hodin, tak ne vždy tato pravidla vysoké školy dodržují. Někde si připočítávají kredit za zkoušku, někde započítávají jeden kredit navíc na počet odučených hodin apod. I zde platí, že by bylo vhodné se na celém systému domluvit a snažit se jej ujednotit.

Závěr:

Je možné snížit počet hodin přímé výuky; je však třeba hledat společný konsensus s maximálním a minimálním počtem hodin ve vztahu k proporcím v počtech kreditů.

Ad 2)

Ze srovnání bylo patrné, že se budoucí učitelé vzdělávají ve značném počtu teoretických předmětů. Vycházejí tak jedno až dvouhodinové týdenní dotace na předmět. Většina účastníků v diskusi potvrdila, že to není optimální stav.

V diskusi dále zaznělo, že jde o problém na těch školách, které nemají katedru primárního školství, ale výuku zajišťují katedry pedagogiky a psychologie. Důsledkem je tendence zařazovat předměty pedagogiky a psychologie v poměrně značném rozsahu v průběhu celého studia.

Na některých pedagogických fakultách již existuje modulové studium, celky se tvoří a skládají tak, aby spolu souvisely. V diskusi se hovořilo o následujícím modulovém uspořádání: 1. pedagogicko-psychologický; 2. pedagogická praxe; 3. předmětový – matematika + český jazyk; 4. výchovy; 5. univerzitní; 6. přírod-

vědný a společenskovední; 7. jazyky; 8. výstup ze studia. Někde je k tomu přiřazen ještě komunikační a informační modul. Na Masarykově univerzitě v Brně už existuje 3letý bakalářský program (tzv. asistentství učitele) a na něj navazuje 2letý magisterský studijní program. Na některé škole byly určeny počty kreditů pro jednotlivé katedry, a tak se podařilo snížit počty hodin pro výchovy. Zazněla i poznámka, že není funkční oddělovat pedagogiku a psychologii.

Zajímavý model realizují na PedF Západočeské univerzity, kde studenti studují program formou projektového vyučování. Projektové vyučování je založeno na principu, že jedna látka prostupuje všemi předměty a vykládá se z různých hledisek, tzn. psychologického, didaktického, odborného atd. Ve výsledku to znamená, že studenti mají možnost získat více kreditů při menším počtu výukových hodin strávených na fakultě. Především se tak ale sami učí principům projektového vyučování a připravují se na praktické využití těchto znalostí při výuce na ZŠ.

Závěr:

Tento problém lze řešit a PedF se o to snaží různými postupy, např. vypracováním provázaných modulů nebo projektů. Zajímavá může být také zkušenost ze zavedení dvoustupňového pedagogického studia z Masarykovy univerzity v Brně.

Ad 3)

Ze srovnání hodin didaktik je patrné, že jsou velké rozdíly v počtech hodin didaktik a metodik předmětů (29–49 týdenních hodin). U některých fakult nebyla nalezena například obecná didaktika, jinde chyběla didaktika příslušného předmětu, např. anglického jazyka.

Z diskuse vyplynulo, že jsou didaktiky často zařazeny do předmětů, například do psychologických. Některé předmětové didaktiky jsou obsaženy přímo v hodinách odpovídajícího předmětu, například do matematiky je zahrnuta didaktika matematiky i praxe. Na některých vysokých školách mají studenti oborové pedagogiky, pozorují výuku v příslušných hodinách a píšou si poznámky do vybraného portfolia.

Z analýzy také vyplynulo, že ne vždy didaktika předchází praxi. V diskusi někteří účastníci poukázali

Č L Á N K Y

li na to, že například pro náslechovou praxi to není třeba.

Závěr:

Počty hodin didaktiky jsou rozdílné. Předmětové didaktiky jsou často přednášeny přímo v hodinách daného předmětu. Doporučuje se označit tyto předměty v učebním plánu.

Ad 4)

Praxe je v rámci studijních programů rozvržena velmi rozdílně. Aby bylo možné provést srovnání, bylo nutné přepočítat hodiny praxe na jednotlivých fakultách stejnými koeficienty. Z těchto přepočtů vyšly počty hodin (rozumí se vyučovaných posluchači na 1. stupni ZŠ), které se pohybovaly ve velmi rozdílných číslech (172 až 634 hodin). Je to proto, že některé školy mají praxi „skrytou“ v jednotlivých předmětech. V diskusi se hovořilo také o příkladu fakulty, kde mají tzv. asistentskou praxi a je na učiteli a studentovi, kolik praxe absolvuje.

Další otázka se týkala časového rozvržení praxe: proč je někde praxe koncipována od začátku studia a na jiné fakultě začíná později. Také se rozvinula diskuse kolem počtu týdnů souvislé praxe. Měla by být určena povinnost alespoň 3 týdny souvislé praxe na konci studia?

Přítomní odborníci poukazovali také na fakt, že problematika studentských praxí a jejich rozsah na školách souvisí úzce s možností financování učitelů, kteří na školách praxi studentů vedou a pro které je to výrazná pracovní zátěž. Někde se to řeší formou grantů, jinde sponzorských darů.

Závěr:

Výrazné rozdíly v rozsahu praxí byly způsobeny mimo jiné i tím, že praxe jsou zahrnuty také přímo v některých předmětech a nejsou tedy samostatně v programu uváděny. Tím došlo u některých fakult k výrazným disparitám v rozsahu praxe uváděné ve studijním programu. Opět se ukazuje jako potřebné stanovit alespoň minimální počet týdnů souvislé pedagogické praxe, zvažovat o zařazení praxe nebo její části již od začátku studia učitelství, a případně

se také domluvit na doporučeném rozsahu praxe celkem v rámci celého studia.

Ad 5)

Diskuse se zaměřila na zařazení moderních vzdělávacích technologií a počítačové gramotnosti do výuky. U většiny studijních programů je tato problematika začleněna do výběrových předmětů. Většina přítomných to považovala za dostačující. V diskusi zazněly dva protichůdné názory. Jeden pohled je, že se od výuky ICT již upouští, protože studenti při příchodu na fakultu už tuto technologii ovládají. Druhý názor, že tato výuka je potřebná a každý student učitelství má složit zkoušku nebo absolvovat příslušnou výuku v potřebném rozsahu.

Učители však již nestačí umět „obsluhovat“ počítač, ale měl by ho umět používat pro výuku a vědět o nových výukových programech pro 1. stupeň ZŠ. Často se stává, že děti a jejich rodiče mají více povědomí o těchto programech a umějí je lépe používat, než např. „čerstvý“ absolvent pedagogické fakulty. Je tedy třeba budoucí učitele naučit těmto novým dovednostem, i když jsou počítačově zdatní. V rámci diskuse bylo konstatováno, že to souvisí mimo jiné i s personálním obsazením kateder a bude nezbytné podporovat vzdělávání pedagogů na pedagogických fakultách v tomto směru.

Na některých základních školách už třídy mají vlastní dobré webové stránky a přitom je někdy tvoří i samy děti. V tomto ohledu se studenti musí umět orientovat, aby mohli svým žákům poradit, až přijdou na školy.

Závěr:

Pokusit se zařadit předměty o moderních vzdělávacích technologiích mezi povinné předměty studijního programu pro posluchače. Vzdělávat na katedrách v nových technologiích i vysokoškolské učitele, především starších věkových skupin.

Ad 6)

Při diskusi zaznělo, že na některých fakultách v rámci výuky s touto technikou pracují a pořízují vi-

deozáznamy o výstupech studentů. Účastníci se shodli na tom, že by se to mohlo stát standardem. Budoucímu učiteli může velmi pomoci, má-li možnost se vidět při vlastních výkonech a zároveň pod odborným vedením analyzovat a napravovat chyby.

Závěr:

Pořizování videozáznamů pedagogických výstupů studentů s následným rozбором by mělo být zařazeno do přípravy budoucích učitelů.

Z další diskuse, která proběhla u „kulatého stolu“, je ještě potřeba zmínit rozsáhlou debatu nad výukou cizích jazyků. Z grafů, které byly předloženy pro jednotlivé specializace v cizích jazycích, bylo zřejmé, že jsou počty hodin u programů jednotlivých pedagogických fakult velmi rozdílné. Souvisí to s tím, zda se jazyk studuje jako tzv. „A“ nebo „B“ specializace. Tzn., zda absolvent obdrží pouze certifikát nebo skládá státní zkoušku, a tím je určeno, kde může učitel cizí jazyk učit. Na některých fakultách obsahuje doložka k diplomu informaci o jazykové úrovni.

Diskutující nastolili otázku, zda a v jakém rozsahu má být učitel 1. stupně ZŠ jazykově vzdělán. Jak učitele připravit? Na jedné pedagogické fakultě mají jazyk ve stejném rozsahu jako český jazyk, tj. 24 týdenních hodin za studium, na jiné pedagogické fakultě mají studenti 7 semestrů výuky cizích jazyků.

Závěr:

Absolvent vysoké školy by měl být schopen komunikovat alespoň v jednom cizím jazyce. U učitelů to platí o to více, že se připravuje povinná výuka cizího jazyka již od 1. stupně základní školy, a řada učitelů bude se žáky jezdit na výměnné pobyty do zahraničí, tyto pobyty organizovat apod.

Na úplný závěr diskuse ještě zazněla otázka o konání talentové zkoušky pro přijetí posluchačů k pedagogickému studiu.

Na některých vysokých školách talentové zkoušky pro uchazeče o studium v minulosti uplatňovali, ale upustili od nich. S ohledem na velké počty uchazečů o studium je realizace talentových zkoušek a většinou i ústních pohovorů prakticky nemožná, i když přítomní výhody tohoto výběru uchazečů nezpochybňovali.

Účastníci „kulatého stolu“ konstatovali na závěr, že předložená studie i diskuse o ní byla pro zúčastněné zajímavá a odhalila určité disproporce v přípravě učitelů 1. stupně ZŠ, které by se měly předmětem zamyšlení, hledání společných postupů a dohod. Bylo doporučeno podpořit úsilí o vznik minimálního standardu této učitelské přípravy. Studie upozornila na neúplnost či nejasnost zveřejňovaných informací o studiu. Diskuse vyvolala požadavek, že je potřebné v podobných setkáních pokračovat a svolat další „kulatý stůl“ nebo seminář na toto téma.

